

مقدمه

سابقه بررسی قیمت‌ها و محاسبه شاخص‌های ذی‌ربط در نقاط شهری و روستایی کشور که در حال حاضر توسط بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران و مرکز آمار ایران انجام می‌گیرد، به شرح زیر است:

الف) شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در نقاط شهری

برای اولین بار، بانک ملی ایران در سال ۱۳۱۵، محاسبه شاخص هزینه زندگی^(۱) و شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها را در نقاط شهری آغاز کرد.

در سال ۱۳۳۸، با تغییر سال پایه، محاسبه شاخص هزینه زندگی و شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها مورد تجدیدنظر قرار گرفت و با تأسیس بانک مرکزی ایران در سال ۱۳۳۹، مسئولیت تهیه شاخص‌های مذکور، به این بانک محول شد. بانک مرکزی ایران، با توجه به تغییرات قابل ملاحظه در الگوی مصرف خانوارها و ترکیب هزینه آن‌ها، سال ۱۳۴۸ را سال پایه قرار داد و تجدیدنظر دوم را در محاسبه شاخص هزینه زندگی و شاخص بهای عمده‌فروشی کالاها به عمل آورد. در سال ۱۳۵۳ تحولاتی در اوضاع اقتصادی کشور پدید آمد و سال مذکور به عنوان سال پایه در نظر گرفته شد.

بر همین اساس، محاسبه شاخص‌های فوق، برای سومین بار مورد تجدیدنظر قرار گرفت.

در سال ۱۳۶۱، با توجه به تغییرات ایجاد شده در الگوی مصرف خانوارها که ناشی از تحولات اقتصادی و اجتماعی بعد از انقلاب اسلامی بود، این سال به عنوان سال پایه انتخاب شد و تجدیدنظر در زمینه محاسبه شاخص‌های مذکور به عمل آمد.

در سال ۱۳۶۹، با پایان یافتن جنگ تحمیلی و تغییر شرایط اقتصادی، ضرورت تجدیدنظر در سال پایه احساس شد و این سال را بانک مرکزی به عنوان سال پایه انتخاب کرد.

بانک مرکزی در سال ۱۳۷۸، سال پایه را برای "شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی در مناطق شهری ایران" از سال ۱۳۶۹ به سال ۱۳۷۶ تغییر داد. همچنین این شاخص از سال ۱۳۸۵ براساس سال پایه ۱۳۸۳ محاسبه و ارائه شده است. لازم به ذکر است از سال ۱۳۸۱ محاسبه این شاخص در دفتر "شاخص قیمت‌ها"ی مرکز آمار ایران آغاز شد و از سال ۱۳۹۰ مقرر شد اطلاعات این شاخص در سالنامه آماری استان‌ها براساس سال پایه ۱۳۸۱ ارائه شود. شایان ذکر است در سال ۱۳۹۱ اطلاعات این شاخص بر اساس سال پایه ۱۳۹۰ توسط دفتر شاخص قیمت مرکز آمار ایران محاسبه و در سالنامه آماری استان‌ها قرار گرفت.

ب) شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی خانوارها در نقاط روستایی

در سال ۱۳۵۳، مرکز آمار ایران برای اولین بار، طرح آمارگیری از قیمت خرده فروشی تعدادی از کالاها و خدمات مصرفی در نقاط روستایی را به مرحله اجرا در آورد و از آن زمان تا مهرماه ۱۳۵۷، نتایج حاصل از آمارگیری‌های مذکور را همه ساله به صورت متوسط قیمت کالاها و خدمات مصرفی در نقاط روستایی، در قالب نشریات فصلی و سالانه، منتشر می‌کرد. پس از آن، نتایج نیمه دوم سال ۱۳۵۸ و نیمه اول سال ۱۳۵۹ طرح آمارگیری فوق، به صورت متوسط قیمت و شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی روستایی در اختیار علاقمندان قرار گرفت.

از سال ۱۳۶۱ لغایت سال ۱۳۷۵، شاخص بهای خرده‌فروشی کالاها و خدمات مصرفی خانوارها در نقاط روستایی، بر اساس سال پایه ۱۳۶۱ تهیه و منتشر می‌شد. همچنین در سال ۱۳۷۶، سال ۱۳۷۴ به عنوان سال پایه انتخاب و آمارهای مورد نظر برای سال‌های ۱۳۷۵ لغایت ۱۳۸۳، به تفکیک استان‌ها و کل کشور تهیه و منتشر شده است. در حال حاضر براساس آخرین تجدید نظر، سال ۱۳۸۱ به عنوان سال پایه مبنای محاسبه قرار گرفته است.

تعاریف مفاهیم

شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی: معیار سنجش تغییرات متوسط قیمت تعداد معینی از کالاها و خدمات مورد مصرف خانوار نسبت به سال پایه، شاخص بهای کالاها و خدمات مصرفی نامیده می‌شود. شاخصی که بدین گونه بدست می‌آید، صرفاً تغییراتی را که در اثر تغییر قیمت در هزینه زندگی پدید می‌آید، مورد سنجش قرار می‌دهد.

طبقه‌بندی در گروه‌های کالاها و خدمات: طبقه‌بندی کالاها و خدمات در شاخص‌های قیمت، براساس ماهیت آن‌ها و طبقه‌بندی‌های بین‌المللی و نیازهای ملی انجام گرفته است، ولی مبنای کلی، طبقه‌بندی پیشنهادی سازمان ملل (S.N.A) (۲) برای کالاها و خدمات مصرفی، S.I.T.C (۳) برای عمده‌فروشی و ویرایش سوم ISIC (۴) برای تولیدکننده می‌باشد که بنابر ملاحظات اقتصاد ایران، تغییراتی در آن داده شده است.

در این طبقه‌بندی‌ها، کالاها و خدمات به چند گروه بزرگ تقسیم می‌شود که هر یک از آن‌ها چندین زیرگروه دارد.

گروه‌های بزرگ را گروه‌های اصلی و زیر گروه‌های آن‌ها را گروه‌های فرعی کالاها و خدمات می‌نامند.

در ضمن، گروه‌های کالاها و خدمات بر حسب نیاز بر اساس گروه‌های اختصاصی نیز طبقه‌بندی می‌شوند.

گروه‌های کالاها و خدمات: طبقه‌بندی کالاها و خدمات شاخص‌های قیمت، بر اساس ماهیت آنها و طبقه‌بندی‌های بین‌المللی و نیازهای ملی انجام گرفته است ولی مبنای کلی، همان طبقه‌بندی پیشنهادی سازمان ملل (S.N.A) برای خرده‌فروشی و S.I.T.C (برای عمده فروشی) می‌باشد که بنا به ملاحظات اقتصاد ایران، تغییراتی در آن داده شده است.

در این طبقه‌بندی‌ها، کالاها و خدمات به چند گروه بزرگ تقسیم می‌شود که هر یک از آنها چندین زیرگروه دارد، گروه‌های بزرگ را، گروه‌های اصلی و زیر گروه‌های آنها را گروه‌های فرعی کالاها و خدمات می‌نامند.

ضریب اهمیت: سهمی که هر کالا یا خدمت در مجموع هزینه خانوار در یک مقطع زمانی مشخص، دارا است، ضریب اهمیت نامیده می‌شود. این ضریب، مهمترین ضابطه انتخاب کالاها و خدمات برای شاخص‌های مختلف است.

سال پایه: سال پایه سال معین و ثابتی است که درصد تغییرات شاخص نسبت به آن سنجیده می‌شود و شاخص آن برابر ۱۰۰ است و غالباً ضرایب اهمیت مربوط به آن سال، در تهیه شاخص مورد استفاده قرار می‌گیرد.

نقاط شهری و نقاط روستایی: رجوع کنید به فصل ۲- جمعیت.

گزیده اطلاعات

شاخص کل قیمت کالاها و خدمات مصرفی خانوارهای شهری و روستایی در سال ۱۳۹۶ در خانوارهای شهری رقم ۱۸۰/۱ و در خانوارهای روستایی رقم ۱۰۸/۴ بوده است.

(۱) منظور از "شاخص هزینه زندگی"، "شاخص قیمت کالاها و خدمات مصرفی" است.

(۲) سیستم حساب های ملی:

SNA: system of national accounts

(۳) طبقه بندی استاندارد بین المللی تجارت:

SITC: standard international trade classificational

(۴) طبقه بندی استاندارد بین المللی فعالیت های اقتصادی:

ISIC: international standard industrial classification